

KARŞILIKLI EKONOMİK BAĞIMLILIK VE KANTÇI BARIŞ: BREXİT VE UKRAYNA'DAKİ SAVAŞ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Arzu ULUSOY*

Geliş Tarihi: 03/06/2022

Kabul Tarihi: 25/07/2022

Özet

Avrupa Projesi, Kantçı “ebedi barış” ideallerine dayalı olarak oluşturulmuş ve yıllar içinde derinleşerek, ekonomik entegrasyonun barışın kalıcılığını sağlamasının en başarılı modeli olarak kabul edilmiştir. Brexit tecrübesi ekonomik entegrasyon süreci ve artan karşılıklı ekonomik bağımlılığın barışın bir belirleyicisi olup olmadığı konularında şüphe yaratmıştır. 2022'nin ilk yarıyılı ise Ukrayna'daki savaş ile AB'nin Avrupa'da barışı koruma konusundaki etkisizliğine şahit olmaktadır. Bu çalışma, Avrupa Projesi'nin geleceği için bazı dersler çıkarmak amacıyla, Brexit'i doğuran nedenleri üç teorik aksiyom çerçevesinde incelemektedir. Çalışma, Brexit'in Avrupa'da barışa inancı direk zedelemese de, projenin devamı için kuşklar yarattığını ve Avrupa'daki ayrılıkçı hareketlere güç kazandırdığını ifade ederken, AB'nin, Avrupa projesinin başarısı için sadece ekonomik ve yasama yoluyla entegrasyona güvenemeyeceğini göstermektedir. Kalıcı barışı bu temelin üstünde daha sağlam yükseltebilmek için AB'nin stratejik egemenliğin farklı boyutlarını birleştiren daha geniş bir entegrasyon perspektifine ihtiyaç duyduğunun altını çizmektedir. İş birliği ve “ebedi barış” için meşru siyasi entegrasyon odaklı kolektif kimlik oluşturmaya daha fazla vurgu yapılması gerektiğini belirtirken, AB'nin göç, güvenlik ve enerji le ilgili sorunları nasıl ele aldığı hem üye ülkeler hem de vatandaşları açısından önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Ukrayna'daki savaşın bildiğimiz anlamıyla Brexit'i sonlandırdığını, bu süreçte taraflar arasında oluşan aşırı güvensizliğe rağmen özellikle güvenlik ve enerji alanlarında, ‘ötekilere karşı’ Avrupa'yı koruma motivasyonu ile yeni bir iş birliği sürecini zorunlu kılacağını öngörmektedir. Bu açıdan, Ukrayna'daki savaşının, Brexit'in güçlendirdiği ayrılıkçı söylemleri tersine çevirecek bir akım yaratarak Avrupa Projesi'nde daha güçlü entegrasyon dalgası yaratabilecek bir potansiyele sahip olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Projesi, Avrupa Kimliđi, Kantçı Barış, Brexit, Ekonomik Entegrasyon, Ukrayna Savaşı

**MUTUAL ECONOMIC DEPENDENCE AND KANTIAN PEACE: AN ANALYSIS ON
BREXIT AND THE WAR IN UKRAINE**

Abstract

The European Project was created based on the Kantian ideals of "perpetual peace" and has deepened over the years and has been accepted as the most successful model of economic integration to ensure the permanence of peace. The Brexit experience has created doubts about the economic integration process and whether increasing economic interdependence is a determinant of peace. The first half of 2022, on the other hand, is witnessing the war in Ukraine and the ineffectiveness of the EU in maintaining peace in Europe. This study examines the causes of Brexit within the framework of three theoretical maxims in order to draw some lessons for the future of the European Project. The study shows that the EU cannot rely solely on economic and legislative integration for the success of the project while expressing that although Brexit does not directly damage the belief in peace in Europe, it creates doubts for the continuation of the project and strengthens the separatist movements in Europe. It underlines the need for a broader integration perspective that combines the different dimensions of European strategic sovereignty in order to build lasting peace on its economic foundations. It states that more emphasis should be placed on creating a collective identity with a focus on legitimate political integration for cooperation and "perpetual peace". It reveals the importance of how the EU handles migration, security and energy-related issues, both for its member states and for their citizens. It also predicts that the war in Ukraine has ended Brexit as we know it, and that despite the extreme distrust between the parties in this process, it will necessitate a new cooperation process with the motivation to protect Europe 'against the others', especially in the fields of security and energy. In this respect, it indicates that the war in Ukraine has the potential to create a stronger integration wave in the European Project that will reverse the separatist rhetoric strengthened by Brexit.

Keywords: European Project and Identity, Kantian Peace, Brexit, Economic Integration, Ukraine War

Giriő

Kant'ın "ebedibarış"ının liberal idealist ve neo-liberal paradigmaların temelini oluşturduğu yaygın olarak kabul edilmektedir (Doyle, 1986; Beitz, 1999; Gartzke, Li ve Boehmer, 2001; Levy, 2003; Larant, 2005; Scharpf, 2009; Cohn, 2012; Haygood, 2015; Yanık, 2015; Gülboy, 2017; Morelli ve Sonno, 2017; Nardini ve Dempsey, 2017). Kant'a göre ekonomik bağımlılık barışın sağlanabilmesinde cumhuriyetçi anayasa ile bundan kaynaklanan benzer değerler gibi önemli bir gerekliliktir. Kant'ın tespitine dayanarak, uluslararası ekonomik ilişkilerin ve bağların güçlendirilmesi, liberal teoride sürekli barışın gerekli ve vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu çerçevede, Avrupa Projesi, Kantçı "ebedi barış" ideallerinin ve ahlak temelli bir toplumun "kategorik zorunlulukları"nın en somut örneği olarak görülmüştür (Larant, 2005; Morelli ve Sonno, 2017). Bu ideallere dayalı olarak, Avrupa entegrasyonu yıllar içinde derinleşerek, evrensel bir kanunlar mekanizmasına karşılıklı ve gönüllü teslimiyet ve uzun vadeli sürdürülebilir bir barışa ahlaki bir bağlılık tarafından yönlendirilen bir ulus devletler federasyonunun temel taşı haline gelmiştir (Haygood, 2015; Fabbrini, 2022).

Bununla birlikte, Avro Bölgesi'ndeki borç krizlerinden kaynaklanan ekonomik istikrarsızlıklar, Schengen Bölgesi'ndeki sorunlar ve Brexit ile gündemi etkisi altına alan ve etkileri halen süren siyasihuzursuzluklar, entegrasyon projesinin geleceği için büyük zorlukları beraberinde getirmiştir. Kuruluşundan itibaren Kant'ın ekonomi üzerinden barışın geliştirilmesi tezine paralel bir şekilde gelişen Avrupa entegrasyon projesi sekteye uğramış görünmektedir. Özellikle, Brexit kararı ve devamında yaşanan uygulama süreci ekonomik karşılıklı bağımlılığın barışın bir belirleyicisi mi yoksa kendi kendini yok eden bir süreç mi olduğu konusundaki şüpheleri arttırmıştır (Rosamond, 2016). Bu durum özellikle üye devletler arasındaki kişi başına düşen reel gelir eşitsizliğinin zamanla azalmadığı veya ekonomik krizlerle yeniden tetiklendiği durumlarda kendini göstermektedir. Bu durum, Wolff ve Piquet (2022)'nin ifade ettiği gibi 'Brexit'in Avrupa Projesi ve Avrupalılaştırma sürecinin sonu olup olmadığı sorusunu akademik çalışmaların gündemine yerleştirmiştir'.

Gerçekten de, Avrupa ve dünya '1930 Büyük Burhan'ının idealizme ve 'Kantçı Barış' sürecine olan inancı zedelediği gibi, Brexit de Avrupa Projesi'nin devamına olan inancı azaltacak mı? Yoksa bugün Avrupa'daki ayrılıkçı hareketler için bir örnek teşkil eden Brexiti gündeme getiren olaylar zincirinin tek suçlusu ekonomik kriz değil mi? Brexit Avrupa Birliği'ndeki iç kriz faktörlerinden sadece biri olarak mı, yoksa Avrupa Projesi için derin varoluşsal sıkıntıların habercisi olarak mı görülmeli?' diye sorgularken, 2022'nin ilk yarıyılı Ukrayna'daki savaş ile AB'nin Avrupa'da barışı tesis etme ve koruma konusundaki etkisizliğine şahit olmaktadır. Bu

arka plan ve uzun yıllar sonra Avrupa’da yaşanan sıcak savaş,ekonomik entegrasyonun sosyal uyum ve barışın sürdürülebilirliğini sağlamadaki rolünü tekrar gündeme getirmektedir.Hem üniversiteler hem akademisyenler hem de konularında uzman köşe yazarları bu iki gündemi birleştiren çevrimiçi seminerler ve görüş bildirileri ile konuya ışık tutmaya başlamıştır (Biedermann, 2022; Fabbrini, 2022; Shrimley, 2022; Ondarza ve Overhaus, 2022; Welfens, 2022; Wunderlich, 2022). Bu ön çalışmalar, bu gündemleri birleştiren yeni akademik çalışmalara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışma, Avrupa Projesi'nin geleceği için bazı dersler çıkarmak amacıyla, Brexit'i doğuran nedenleri üç farklı teorik aksiyom ışığında incelemektedir:

- Ekonomik kriz veya zorluklar entegrasyon sürecini geriye götürür;
- Entegrasyon, siyasi bir süreçten ziyade kanun yapma yoluyla sağlandığında, istikrarsız barış zeminleri yaratma eğilimi gösterir;
- Karşılıklı ekonomik bağımlılık müdahil milletler arasında köklü bir misafirperverlik olmadan barışı getiremez veya sürdürülemez.

Çalışmanın ilk bölümünde Kant’ın “ebedi barış” teorisi ile ekonomik entegrasyon teorisi arasındaki ilişki AB üzerinden açıklanmış ve Brexit örneği çerçevesinde ekonomik entegrasyonun kırılabilir yapısı sergilenmiştir. İkinci bölüm yasama yoluyla entegrasyon ve barışın sağlanması konusuna odaklanarak, Avrupa entegrasyonunun asimetrik yapısını ve yol açtığı meşruiyet sorununu ele almıştır. Üçüncübölümbarış ve kimlik alanlarına yoğunlaşmış ve barışı sağlamada yaşanan ortak kimlik ve inanç sorunsalı ışığında Avrupa’nın Kantçı Paradoksunu ortaya koymuştur. Bu noktaya kadar ki analiz, Brexit sürecinin yukarıda belirtilen aksiyomlarla ne derece örtüştüğünü değerlendirerek, AB’nin uygulamada teorik kökenlerinden ne kadar uzaklaştığının anlaşılmasına imkân sağlamıştır. Aynı zamanda, ekonomik, siyasi ve toplumsal entegrasyon farklı zamanlı ya da farklı hızla gelişiminin sosyal uyum ve barışın sürdürülebilirliği açısından önemini vurgulamıştır. Dördüncü ve son bölüm Ukrayna’daki savaş konusunda bir parantez açarak, savaşa hazırlıksız yakalan Avrupa’nın Brexiti tersine çeviren bir akımla beklenmeyen bir ikinci şansa sahip olabileceğinin altını çizmektedir.

1. Barış ve Ekonomik Entegrasyon

1.1. Kant’ın Ebedi Barışı ve Avrupa Birliği

1.1.1. Teorik Çerçeve: Karşılıklı Ekonomik Bağımlılık ve Barış

Kant'ın cumhuriyetçi anayasası ebedi barışın tesisinin üç koldan (normlar, kurumlar ve ekonomik bağımlılık) gerçekleşeceğini savunur (Yanık, 2015). Kant (1795: 125) "...ticaret ruhunun savaşla bir arada var olamayacağını ve er ya da geç bu ruhun her halka hâkim olacağını" ve "finansal gücün, ulusları asil barış davasını (ahlaki nedenlerle olmasa da) sürdürmeye zorlamada en güvenilir dayanak olabileceğini" belirtmektedir. Ona göre barışa giden gelişme sürecinde ticari ilişkiler toplumları birbirine yaklaştıran ve onların birbirlerini barışçıl bir yolla tanımasını kolaylaştıran bir rol üstlenmektedir: bir başka deyişle uluslararası ticaretle barış arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Temellerini bu şekilde Kant'ın attığı ekonomik karşılıklı bağımlılık ve barış arasındaki ilişki hem ekonomi hem siyaset biliminde hem de uluslararası ilişkiler disiplininde detaylı olarak tartışılmıştır.

Adam Smith'ten ilham alan Richard Cobden, Kant'ın ekonomik bağımlılık anlayışını detaylandırarak ticari liberalizmin temellerini atmıştır (Yanık, 2015). Savaşları devletlerin merkantilist politikaları ile ilişkilendiren Cobden, serbest ticaretin hem ekonomik karşılıklı bağları arttırarak hem de insanların ve toplumların birbirlerine karşı önyargılarını ortadan kaldırarak savaşları önleyeceğini ifade etmektedir. Angell (1912 aktaran Yanık 2015) ise sanayileşmiş ülkeler arasında oluşan karşılıklı ekonomik bağımlılığın savaşları akılcılıktan uzaklaştırdığını belirtmektedir. Bu temeller üzerinde gelişen liberal iktisat teorisi, ürettiği bu ticari ve ekonomik bağ ruhunun, her bir ulus devleti, diğerinin onları kırmasına yol açacak politikalardan kaçınmaya teşvik ettiği prensibini esas almaktadır. Benzer şekilde, uluslararası pazarın zor üretim ve dağıtım kararlarını doğrudan devlet politikası alanından kaldırmasını liberal barışın bir başka kaynağı olarak görmektedir.

Kant'ın felsefesinin önemli bir parçası olan ekonomik bağımlılık daha ileri dönemlerde ortaya çıkan küreselleşme akımlarına da öncü olmuştur (Yeşilçayır, 2019). İkinci dünya savaşı sonrasında yapılan çalışmalar 'yeni toplu kimlikler' ve 'değişen sadakat' gibi katkılarla daha güçlü iş birliklerinin sağlanmasının koşullarını belirlemeye başlamıştır (Yanık, 2015). Özellikle 70'leri takiben ekonomik ilişkilere ve iş birliklerine yapılan vurgular artmıştır. Nye ve Keohane (1972, 1976) 'karmaşık karşılıklı bağımlılık' kavramında ekonomik bağımlılığı da içeren küreselleşmeyle gelişen daha kapsamlı bir iş birliği ilişkisinin temellerini atmıştır. Entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık arasındaki doğrudan bağlantıyı vurgulayan çalışmalarında Nye and Keohane, bu olgular arasında süreklilik arz eden bir ilişki kurmanın zor olması dolayısıyla karşılıklı bağımlılığın tek başına barışı sürekli kılmada yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bu

nokta da Waltz karşılıklı bağımlılığa eleştirel yaklaşmış ve dış politikaların belirlenmesinde ikincil olarak konumlandırmıştır (Gürkaynak, 2009).

1980’lerde gündem ‘seçim’ kavramını da içine alacak şekilde genişlemiş ve Kant’ın düşünceleri üzerine inşa edilen ‘demokratik barış anlaşmaları’ ticari ve cumhuriyetçi kuramları bir araya getirmiştir (Doyle, 1986; Rosecrance, 1986). Aynı zamanda ‘küreselleşme’ çerçevesinde uluslararası entegrasyon ve işbirliğinde ekonomik boyut yeniden ön plana çıkmıştır (Gürkaynak, 2009). Bu noktada, Nye and Keohane ekonomik küreselliği kendi küresellik tanımlarının dört temel boyutundan biri olarak belirtmiştir. Barbieri (1996) tam da bu dönemde yeniden eleştirel bir yaklaşımla, ekonomik karşılıklı bağımlılığın aslında daha çok uluslararası çatışmaların da kaynağı olduğunu gündeme getirmiştir. 2000’lerde ise Gartzke, Li ve Boehmer ticaret ve sermaye hareketleri bazlı ekonomik bağımlılığın arasındaki farka dikkat çekerek, sermaye hareketliliğinin barış için daha zayıf bir zemin olduğunu ifade etmiştir.

Sonraki on beş yılda ise Mousseau (2003) ticari bağlarla kurulan ilişkilerin barış için sağlam bir zemin olması ile gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Ona göre ekonomik bağımlılık ancak belirli bir ekonomik gelişmişlik düzeyinin üzerinde sürdürülebilir barış için bir dayanak olabilir. Mousseau aynı zamanda bireylerin birbirine ve hukukun üstünlüğüne saygı duyduğu kontrat tabanlı ekonomik sistemlerin varlığının gerekliliğinin altını çizmektedir. Benzer şekilde, Huang ve Throsby (2011) daha fazla barışın artan kişi başına düşen gelir, daha yüksek büyüme oranları, daha düşük işsizlik oranları, daha eşit bir gelir dağılımı ve diğer ülkelerle daha fazla ekonomik ilişki ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Copeland (2015 aktaran Morelli ve Sonno, 2017) ise gelecekteki ticaret ve yatırımlara ilişkin olumlu bir görünümün savaşa gitme ihtimalini azalttığının altını çizmektedir. Ek olarak, ekonomik karşılıklı bağımlılığın kurumlar ve piyasalar işbirliğine bağlılık ve güven oluşturduğunda barışın sağlanmasında olumlu bir rol oynadığını belirtmektedir.

1.1.2. AB Perspektifi: Yetersiz Dayanak, Kaygan Zemin?

AB Kant’ın serbest piyasayı barışın temel bir aracı olarak gören bakış açısı çerçevesinde şekillendirilmiştir (Kleingeld, 2006; aktaran Nardini ve Dempsey, 2017). Schuman Bildirgesi (1950) Avrupa’nın “...ancak gerçek bir dayanışma yaratan somut eylemlerle ve ekonomik kalkınma için ortak temellerin kurulmasıyla inşa edilebileceğini” ifade etmektedir. Kopenhag Kriterleri de “AB’ye katılmak isteyen herhangi bir ülkenin sadece piyasa ekonomisinde etkin bir şekilde işlev görmesi değil, aynı zamanda demokrasi ve insan haklarını da güvence altına alması

gerektiğini” belirtmektedir. Ancak bugün, üye ülkeler siyasi ve ekonomik iş birliğinin önemini tartışırken AB belirsiz bir gelecekle karşı karşıya görünmektedir.

Cohn(2012) Avrupa devletlerinde yaşanan borç krizlerinin hem AB genelinde hem de özellikle AVRO Bölgesi için ciddi sorunlara yol açtığını belirtmektedir. Ayrıca, AB entegrasyonunun hem derinleşmesi hem de genişlemesinin bu krizlerle derinden sarsıldığını ve krizlerin üye ülkeler arasındaki bölünmeleri genişlettiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Fabbrini(2022) tek para biriminin sürdürülebilirliğini sorgulayan AVRO krizine dikkat çekerken, Nardini ve Dempsey (2017) son on yıldaki ekonomik krizlerin korumacılığın güçlenmesine ve ticaret anlaşmalarının ayrışmasına yol açtığının altını çizmektedir.

Scharpf (2009) ise çarpıcı bir şekilde, tarihin tekerrür edip etmediğini sorgularken, 1930'ların Büyük Buhranının Ortodoks Liberalizmin ideolojik hegemonyasını sona erdirmesi gibi, 2008 finansal krizinin neo-liberalizmi sonlandırabileceğini tahmin etmektedir. Benzer bir öngörü ile Hadjimichalis (2021) 1930'lu yıllarda başka bir ekonomik krizi finansal çöküş ve otoriter yönetişimin yol açtığı artan eşitsizlik ve dışlanmanın sonuçlarına dikkat çekerek, Avrupa'nın uyanma vaktinin geldiğini vurgulamaktadır. Bu tahminler, liberal paradigma tarafından desteklenen ekonomik karşılıklı bağımlılık ve entegrasyonun, sosyal uyum ve barışın sürdürülebilir bir belirleyicisi olup olamayacağı sorusuna yol açmaktadır. Brexit tecrübesi bize bu soruya daha detaylı bakma fırsatı sunmaktadır.

1.2. Brexit Sürecinin Gündeme Getirdiği Sorular

Brexit öncesinde AB'nin en büyük ekonomilerden biri olan Birleşik Krallık, 2016 itibarıyla AB GSYİH'sının %16'sını oluşturan 2,6 trilyon dolarlık ekonomisiyle AB'nin lider ekonomisi Almanya'yı ikinci sırada izlemekteydi. AB ortalamasının (35,6 bin dolar) üzerinde bir kişi başına düşen gelir (40 bin dolar) düzeyine sahip olduğu gibi, Fransa ve Almanya'dan sonra AB bütçesine en yüksek net pozitif katkı sağlayan 10 üye ülkeden biri durumundaydı (Eurostat, 2017). Bu çerçevede, HM Hazinesi (2016) referandum öncesinde Birleşik Krallık ve Avrupa arasındaki güçlü ticari karşılıklı bağımlılık göz önüne alındığında, Brexit'i ülkeyi resesyona itme ve işsizlikte keskin bir artışa yol açma potansiyeline sahip "derin bir şok" olarak nitelendirmiştir. Buna rağmen “ayrıl, kontrolü ele al” sloganını kullanan Ayrıl Kampanyası, referandum oylarının %51,9'unu elde ederek başarılı olmuştur (Dorling, 2016). Sonrasındaki müzakere süreci de Birleşik Krallığın genel açıklık derecesini iyileştirebilecek veya kötüleştirmeyecek bir anlaşma üretmek amacıyla yürütülmüştür.

Bu durum göz önüne alındığında, Birleşik Krallık referandumunu harekete geçiren ve AB'ye entegrasyonunu tersine çeviren nedir sorusu siyasal ve sosyal tartışmaların gündemine oturmuştur. Neden kurumlarının gücü, toplumunun hoşgörüsü, dışa dönük ve ölçülü dış politikası ile tanınan bir ülke tek taraflı olarak AB'den çekilme kararı almıştır (Arnorsson ve Zoega, 2016)? Birleşik Krallık ve AB arasındaki avantajlı ekonomik entegrasyon neden bu ülkeyi barış sürecindeki rolünü oynamaya devam etmeye sevk etmeye yetmemiştir?

Taylor (2017) bu sürecin Birleşik Krallık devlet ve toplumunu derinden etkileyen birçok ekonomik, sosyokültürel ve politik dinamiğin sonucunda gündeme geldiğini ifade etmektedir. Brexit referandumunun Birleşik Krallık'ta Mayıs 2015 seçimlerine yol açan iç siyasi taleplere bir yanıt olarak gündeme geldiği açıktır. Seçime giden süreçte iç siyasi söylem, kemer sıkma politikalarının, düşük büyüme oranlarının, sanayisizleşmenin, artan mali yüklerin, artan eşitsizliğin ve göçün körüklediği popülist korkular ve 'İngiliz istisnai özellikleri' tarafından şekillendirilmiştir (Wolff ve Piquet, 2022). Bu durum Mousseau (2003) ve Huang ve Thorsby (2011)'in gelir düzeyi ve yakınsaması ile barışın sürdürülebilirliği arasında kurduğu ilişkiyi doğrular niteliktedir.

Özellikle, küresel ekonomik sorunlar ve Avrupa borç krizi, daha yoksul AB ülkelerinden gelen işgücü göçünün işsizlik sorunlarına yol açtığına ve Birleşik Krallık'taki sosyal refah sistemi üzerinde baskı oluşturduğuna dair güçlü popülist korkular referandum sürecini etkilemiş ve pek de beklenmeyen bir sonucu doğurmuştur. Bu söylemler ve onlar çerçevesinde yürütülen Ayrıl Kampanyası, ülke genelinde AB'nin bir ideal ya da çözümden çok, en derin sorunların bir parçası olarak görülmesine yol açmıştır (Rosamond, 2016). Sonuç olarak, Brexit, Nardini ve Dempsey (2017)'in deyimiyle uluslar-üstü egemenlik pahasına yenilenen bireysel egemenlik çağrılarına yol açarak, bölünmüşlüğü en bariz örneği haline gelmiştir. Her ne kadar Wolff ve Piquet (2022)'nin belirttiği gibi Brexit sonrası süreç pratikte farkı ve karmaşık yörüngeler ve patikalar izliyor olsa da bu algı Avrupa Projesi tarihine damgasını vurmuştur.

1.3. Ekonomik Entegrasyonun Kırılgan Yapısı

Yukarıda açıklanan bu süreç, ekonomik entegrasyonun doğası gereği gerçekten çok kırılgan, ekonomik büyümenin devamlılığına ve üye devletler arasında zaman içinde kişi başına düşen reel gelirin ve toplumsal refah düzeyinin yakınsamasına bağlı olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, AB'de uzun süreli uyum politikalarına rağmen özellikle yeni üye devletlerin büyüme hızının Batı Ekonomileri ile karşılaştırıldığında kişi başına düşen GSYİH farkını daraltmakta yetersiz kaldığı görünmektedir (Borsi ve Metiu, 2015).

Bu bağlamda, Dorling (2016) Birleşik Krallık'ta sağlık sistemindeki kötüleşmelerin ve yaşam standartlarındaki düşüşün altında yatan asıl sebebin, kemer sıkma politikalarına eşlik eden artan ekonomik eşitsizlik ve kamu harcamalarındaki kesintiler olduğunu belirtmektedir. Arnorsson ve Zoega (2016) ise ayrı kampının en güçlü olduğu bölgelerin, imalatta sanayi devrimi sırasında gelişen ancak 20. yüzyılın sonunda küreselleşme nedeniyle gerileyen bölgeler olduğunu göstermektedir. Brexit oylamasının bir analizini yaptıkları çalışmalarında, kişi başına düşen GSYİH'nın düşük, düşük eğitim düzeyinin yaygın, nüfusun büyük bir oranının 65 yaşın üzerinde olduğu ve güçlü bir net göçe maruz kalan bölgelerin AB konusunda daha kaygılı olduğunu göstermişlerdir. McCann ve Ortega-Argiles(2021)oylamadaki coğrafi bölünmelerin mekânsal ekonomik eşitsizlikleri yakından yansıttığını vurgulamaktadır. Bu kaygıların temelinde ise AB'nin genişlemesinin çok ileri gittiğine olan inanç ve göçmenlere karşı duyulan şüphe ağırlıklı temalar olarak ortaya çıkmaktadır. Morgan (2017) de Birleşik Krallık halkının politikacılara duyduğu hoşnutsuzluğun kamu hizmetleri, ücretler ve gelir düzeyi, nüfus artışı ve kültürel değişim üzerindeki baskılar ve kalitedeki düşme ile ilgili olduğunu belirterek Arnorsson ve Zoega'nın bulgularını desteklemektedir.

Streeck (2014; aktaran Rosamond, 2016) yukarıda özetlenen durumu piyasanın tahsis mantığının ve temsili demokrasinin doğal dostlar olmadığını belirterek açıklamaktadır. McCann ve Ortega-Argiles (2021) yerel toplumların küçümsendiğini, yeterince temsil edilmediğini ve ihtiyaçlarının yeterince önceliklendirilmediğini ve kaynak sağlanmadığını hissettiği durumlarda bir 'hoşnutsuzluk coğrafyasının' oluşabileceğini ifade etmektedir. Cohn (2012) ise AB'nin son genişlemesinin "Avrupa'da komünizmin başarısızlığının AB'de yarattığı bir baskı" sonucu oluştuğu, yani politik olarak motive edildiği göz önüne alındığında, bu durumun ekonomistler için sürpriz olmaması gerektiğine dikkat çekmektedir.

1.4. Genel Değerlendirme; Aksiyom 1

Görüldüğü gibi, Orta ve Doğu Avrupa genişlemelerinde yer alan çok sayıda devlet ve bunların düşük ekonomik kalkınma seviyeleri, "tek bir çerçeve içinde kapsanması daha da zor" olan çıkar farklılıklarınayol açmıştır. Bu durum, bütün bu değerlendirmeler çerçevesinde, iki (ya da çok) vitesli Avrupa'da, güçlü üye ülkeler tarafından daha zayıf ve küçük üye ülkeler pahasına dikte edilen zorunlu kemer sıkma politikalarının ve siyasi genişleme kararlarının, bölünme sürecini derinleştirmiş olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Welfens (2022)'in Ukrayna'daki savaşının etkilerini ele alan çalışmasında "Batı Balkanlar'da da hızlandırılmış AB genişlemelerinin,

yapısal ekonomik farklılığını arttıracacağı için bir süre için AB'deki ekonomik ve siyasi istikrarı baltalama riski bulunduğunu” belirtmesi aynı noktaya parmak basmaktadır.

Literatürdeki bu analizler, ekonomik kriz veya zorlukların entegrasyon sürecini geriye götürdüğü prensibini desteklemekte ve ekonomik entegrasyonun barışın sürdürülebilir bir belirleyicisi olarak çalışması için bazı ön koşulların mevcut olması gerektiğini göstermektedir. Örneğin, Hayek (1939; aktaran Scharpf, 2009) Avrupa entegrasyonunu öngördüğünde, siyasi entegrasyonun ekonomik entegrasyondan önce geleceğini, ardından güçlü bir federal hükümetin ortak bir pazar yaratacağını ve politikaları merkezileştireceğini varsaymıştır. Nardini ve Dempsey (2017) AB'nin liberal ilkeler üzerine kurulmasına rağmen, sınırlar ve kimlik konularındaki tartışmaların teşvikiyle, üye ülkelerde realist stratejilere dayalı ulusal söylemlerin daha yaygın hale geldiğinin altını çizmektedir. Bu son gözlem, Wendt (2003)'in anarşinin sistemin düzenleyici ilkesi olduğu ve kolektif kimliğe ulaşılan kadar entegrasyon sürecinin istikrarsız gelişim aşamalarından geçeceği argümanı ile da uyumludur. Bu nedenle Brexit'in sınırlandırılmış bir olay olarak değil, bir süreç olarak görülmesi önemlidir (Wolff ve Piquet, 2022).

2. Yasama Yoluyla Entegrasyon ve Barış

2.1. Avrupa Entegrasyonunun Asimetrik Yapısı

Kant'ın vizyonu, hukuki bir dünya topluluğunu oluşturan bireysel siyasi toplulukların yasal olarak bir arada yaşamasını teşvik eden bir mekanizma çağrısında bulunmaktadır. Ona göre barışı sürekli hale getirmek için “...ulusların hukuku özgür devletler federasyonu üzerine inşa edilmelidir” (Kant, 1795). Viotti ve Kauppi (2012; aktaran Yanık, 2015) cumhuriyetçi anayasadan kaynaklanan benzer değerler ve devletler-üstü bir federasyonun böyle bir mekanizmayı sağlamasının olası olduğunu ifade etmektedir. Gerçekten de AB bu mekanizmayı, cumhuriyetçi demokrasinin evrensel ilkelerine, evrensel bir insan hakları beyannamesine ve uluslar üstü kurumlar altında hem ahlaki hem de yasal davranış kurallarına bağlılığını taahhüt etmiş özgür Avrupa devletlerinin ekonomik, siyasi ve sosyal ittifakı aracılığıyla yaratmıştır. Kant'ın idealine uygun olarak, 27 üyeli devlet, “tüm halkların evrensel bir devleti” vizyonunu elde etmek için ulusal egemenliğinin en azından bir kısmından vazgeçmiştir. Avrupalı liderler bu nedenle, tıpkı Kant'ın öngördüğü gibi, antlaşmaların barışçıl bir Avrupa'nın temelleri olarak hizmet edeceğine dair liberal kanaatlere başvurmuştur (Doyle, 1986).

Bu bağlamda, Scharpf (2009) Avrupa entegrasyonu sürecinde mahkeme kararlarına dayalı hukukun oynadığı önemli rolü vurgulamaktadır. Ona göre, AB'nin 'hukuk yoluyla entegrasyonu', üye devletlerdeki özerk politika seçeneklerinin kapsamını büyük ölçüde azaltmış ve üye devletlerin sosyo-ekonomik rejimleri üzerinde liberalleştiren ve var olan düzeni değiştiren veya kuralları gevşetici bir etki yaratmıştır. Scharpf 1970'lerin sonunda Avrupa entegrasyonunun oldukça asimetrik bir kurumsal konfigürasyona ulaştığına dikkat çekerek

“... [ekonomik entegrasyon süreci] ticaretin önündeki engelleri ‘ortak karar tuzağından’ ... mevzuatı uyumlaştırma yoluyla kaldırmaya çalışırken, 'hukuk yoluyla entegrasyonun', özel şahısların ve firmaların anlaşmaya dayalı haklarını koruyan ve genişleten yargı doktrinlerinin görünüşte amansız evrimi yoluyla siyasi müdahale olmaksızın ilerleyebildiğini” ifade etmektedir.

Burada işaret edilen asimetri İngiltere kamuoyunun AB düzenlemelerinin meşruiyetine ilişkin görüşünü şekillendiren etkenlerden biri olmuştur. Referandum tarafından dile getirilen şikâyetlerden biri, demokratik hesap verebilirliğin olmaması olarak açıkça öne çıkmıştır (Morgan, 2017). Arnorsson ve Zoega (2016)'nın da belirttiği gibi, Avrupa kanunlarının İngiliz kanunları üzerindeki üstünlüğü – Avrupa Adalet Divanı çerçevesinde örneklendiği gibi – Birleşik Krallık halkı tarafından kabul edilemez görülmüş ve ulusal özerkliğin kaybı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıl görüşünün destekleyicileri 'egemenliğimizin kontrolünü geri alacağız' sloganıyla AB kurumlarının kararlarının demokratik dayanağı sorunlarını kampanyanın merkezine oturtmuşlardır. Siyasi ve toplumsal alanlardakisınırlı entegrasyonun da beslediği bu görüş, Brexit deneyiminden ilham alan ve bunu kendi ulusal bağlamlarında tekrarlamaya çalışan AB'nin başka yerlerindeki aktörler tarafından da sergilenmektedir (Vollaard, 2014; aktaran Rosamond, 2016).

2.2. Avrupa Entegrasyonu ve Meşruiyet Problemi

Bir önceki bölümde işaret edilen bu gözlem, Priban (2009) tarafından ortaya konan, bütünleşmenin artması ve anayasallaşmasıyla birlikte AB'de ulus-devlet ve demokratik meşruiyet ikileminin büyüdüğü argümanı ile da uyumludur. Oysa Kant için devletlerin güvenliklerini ve haklarını koruyabilmek için beraberce, herkesin haklarını sağlayacak bir teşkilat ebedi barışın diğer bir koşuludur. Priban ayrıca AB'nin yeterli kamusal hesap verme sorumluluğu olmaksızın ilerleyen hukuki ve siyasal entegrasyonunun, üye ülkelerde etno-milliyetçi kimlik politikalarının yeniden canlanmasına katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Patomaki (2017) AB'nin mevcut politikalarının, ilkelerinin ve kurumlarının hem verimsiz

politik-ekonomik etkiler yarattığı hem de meşruiyet sorunlarından muzdarip olduğu konusunda Priban ile hem fikirdir. Cornellissen (2022) 1990'lardan itibaren birçok önde gelen neoliberal düşünürün de AB'yi serbest ticaret ve bireysel özgürlük için bir tehdit olarak görmeye başladığını ve bu nedenle Brexiti desteklediğini ifade etmektedir.

Cohn (2012), bu çerçevede, birçok Avrupalı liderin AB genişlemesinin bu sorunların üstesindengelebilmesi için, 2009'da imzalanan mütevazı Lizbon Antlaşması yerine önemli kurumsal reformları gerektirdiğine inandığına işaret etmektedir. Gerçekten de Brexit, bu antlaşma çerçevesindeki politika önerilerinin ve geçici adımların, çok yetersiz olduğunun ve geç kaldığının bir göstergesi gibidir. Geriden gelen ve eksik kurum ve düzenlemelerin varlığı bir yandan 'falling forward' kalıbıyla ilerleyen bir entegrasyon süreci olarak değerlendirilse de, diğer yandan siyasal açıdan problemlili bir gelişime ve Avrupa projesi için halk desteği ve meşruiyetinde problemlere yol açmaktadır (Jones vd., 2021).

2.3. Genel Değerlendirme; Aksiyom 2

Bu açıdan bakıldığında Brexit, entegrasyonun siyasi bir süreçten ziyade kanun yapma yoluyla sağlandığı durumlarda, istikrarsız barış zeminleri yaratma eğilimi gösterdiğini desteklemektedir. Gerçekten de Brexit'e yol açan popülist hareket globalizasyon ve neo-liberalizmin temel ana unsurları olan göç, ulus-ötesi düzenlemeler ve teknokratik uzmanların hakimiyetine meydan okumuştur (Taylor, 2017). Nitekim Habermas (2011; aktaran Haygood, 2015) yasallığı kasıtlı olarak belirsiz olan zayıf bir koordinasyonun, AB'nin bir birim olarak çalışmasını gerektiren kurallar için yeterli bir dayanak olmadığını altını çizmektedir. Ona göre, AB nüfusuna itiraz hakkı tanınmadan ilerleyen Avrupa bütünleşmesi süreci, olağan yönetim biçiminden daha büyük bir siyasi katılım biçimine geçmeden daha ileri gidemez hale geldiği için artık bir çıkmaza girmiştir. Wunderlich (2022) de giderek artan bölünmüşlüğü, Avrupa'nın normatif söylemi ile gerçekliği arasında büyük boşluklar ortaya çıkardığını ve Avrupa "topluluğu" nosyonunun kendisinin bir efsane olarak teşhir edilmesine sebep olduğunu belirtmektedir.

3. Barış ve Kimlik

3.1. Barışı Sağlamada Ortak Kimlik ve İnanç Sorunsalı

Larant (2005) Avrupa entegrasyonunun temel değerlerinin yol gösterici ilkelerle kristalize edildiğini belirtmektedir: barışın, istikrarın, demokrasinin, insan hakları ve özgürlüğün korunması, bölünmelerin üstesinden gelinmesi ve dayanışma. Bu ilkeleştirme, siyasi eylem için bir referans noktası olarak fonksiyon göstermesiyle yapılmıştır. Bu ilkelere rağmen,

AB'nin doğuşundan bu yana ilk kez, kamuoyu birliği korumak için savaştan ziyade birlikten ayrılmayı daha fazla destekler gibi görünmektedir (Haygood, 2015). Özellikle, liberal olmayan bazı üye devletlerde temel değerlere yönelik artan tehditler hukukun üstünlüğüne yönelik bir krize yol açmıştır (Hadjimichalis, 2021; Bard ve Kochenow, 2022; Fabbrini, 2022). Oysa Welfens (2022)'in de ifade ettiği gibi kalıcı barışın sağlanması için "...hukukun üstünlüğü hem ulusal hem de uluslararası düzeyde sürdürülebilir bir şekilde güvence altına alınmalıdır." Özellikle, Avrupa değerlerinin ihlalinden sorumlu üye devlet hükümetlerine karşı eylemsizlik AB'nin en büyük siyasi sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bard ve Kochenow, 2022).

Ayrılık hareketinin öncüsü olarak Brexit, sadece yasalara, haklara ve görevlere dayalı ulus-ötesi bir siyasi örgütlenmenin, insanların ve toplumların arkasında toplanacakları belirli bir somutluktan yoksun olduğuna işaret etmektedir. Açıklanan süreç, Birleşik Krallık halkının, Avrupa (veya ötesi) için kalıcı barış arayışıyla ulus-devletin siyasi, yasal ve ekonomik yetisinden ödün vermek istemediğini açıkça göstermektedir. Bu durum aslında dikkatleri AB'nin en büyük inanç krizine çekmektedir: ulusal egemenliklerin ulus-üstü bir Avrupa kimliğiyle bir arada var olacak şekilde şekillendirilmesi.

Bu noktada Cohn (2012) sınır ötesi göçün Avrupa entegrasyonunun derinleşmesinin bir başka yönü olduğuna ve bu göç dalgasının başta Schengen Bölgesi'nde ve daha sonra genel olarak AB için yarattığı sorunlara işaret etmektedir. Benzer şekilde, Fabbrini (2022) son on yılda yaşanan göç krizlerinin AB'nin iç serbest dolaşım bölgesinin işleyişini tehdit ettiğini ifade etmektedir. Barigazzi (2017; aktaran Morgan 2017) de yoğun iç ve dış göçün ve üyelerin ayrılma istekliliğinin üye ülkeler arasında daha fazla bölünmeye neden olduğunun altını çizmektedir. Brexit'i hayata geçiren seçmen motivasyonları bu tespitleri doğrulamaktadır. Arnorsson ve Zoega (2016) Brexit referandumunu açıklamaya yönelik çalışmalarında, ayrılma kampının bir amacının çoğunlukla Doğu Avrupa'dan gelen göçmen akışını azaltmak olduğunu bulgusunu paylaşmaktadır.

Üye devletlerin sınırlarından giren artan sayıda mülteciye tepkisi, Avrupa liberal siyasi yapısının, bölücü ulusal kimliklerin yeniden canlanması altında bocaladığını göstermektedir. Gerçekten de, Rosamond (2016) sınır meseleleriyle uğraşmada karşılaşılan zorlukları Avrupa'da yaşanan daha ciddi bir kimlik sorununun tezahürü olarak görmektedir. Anayasal Antlaşma "...kendi ulusal kimlikleri ve tarihleriyle gurur duymaya devam ederken, Avrupa halkları eski bölünmeleri aşmaya ve daha da sıkı bir şekilde birleşerek ortak bir kader oluşturmaya kararlıdır"

dese de, Avrupa kimliğini modern bir dünyanın kültürel, ekonomik ve politik sorunlarıyla mücadele edecek kadar uyumlu bir şekilde tanımlamak, AB politikacıları için önemli bir güçlük olmaya devam etmektedir.

3.2. Avrupa'nın Kantçı Paradoksu

Kant felsefesiyle devlet vatandaşlığı anlayışından, dünya vatandaşlığına geçişin temellerini “evrensel misafirlik ilkesi” etrafında inşa etmiştir (Yanık, 2015; Yeşilçayır, 2019). Ona göre barışı sürekli hale getirmek için nihai hukuk düzenlemesi insanları hem bir devletin vatandaşı, hem de bir dünya vatandaşı haline getirmelidir. Bu temellere dayalı olarak AB, üye devletlerintarihi, kültürel ve siyasi ortak yönlerini vurgulayarak ortak bir Avrupa kimliğini kurumsallaştırmaya yönelik çalışmalarını yarım asrı aşkındır sürdürmektedir. AB vatandaşlarına ulus-ötesi bir aidiyet hissettirmek amacıyla sürdürülen bu çalışmalara rağmen, günümüzde AB genelinde toplumsal düzeyde bir arada olmak için gerçek bir bilinç, başardıkları ile gurur duyan bir siyasi birlik ve sosyal seferberlik açısından büyük bir kapasite görülmemektedir (Larant, 2005).

Aksine, AB şu anda liberal köklerini yeni, bölücü kimlikler arayışı lehine terk ediyor gibi görünmektedir. Örneğin, Conant (2021, aktaran Jones vd., 2021) AB vatandaşlık haklarındaki eksikliklerin, Birleşik Krallıktaki iç politika tartışmasını ‘Ayrılma Kampanyasını’ destekleyecek şekilde besleyen politika başarısızlıklarına yol açtığını belirtmektedir. Wunderlich (2022)uzun yıllar süren AVRO Bölgesi ve Akdeniz mülteci krizlerinin birleşik etkisinin, dayanışma normlarını yavaş yavaş aşındırarak, Avrupa toplumları içinde ve arasında büyük bölünmelere yol açtığını ifade etmektedir. Wolff ve Piquet(2022) ise Brexit sonrası dönemde kültür politikasının aşağıdan yukarıya Avrupalılaştırmanın devam etmesi açısından önemini vurgulamaktadır.

Özellikle kriz zamanlarında, Avrupalılar hem AB sınırları içinde hem de ötesinde, kapsayıcılık ve kalkınma değerlerine gerçekten inanmadıklarına yönelik bir tablo çizmektedirler (Rosamond, 2016; Hadjimichalis, 2021; Jones vd., 2021; Wolff ve Piquet, 2022). Bu zamanlarda, AB'nin siyasi kırılabilirliği, barıştan ziyade ulusal kimlik, göç, egemenlik ve politik-ekonomi ihtiyaçlarına odaklanan siyasi bir söyleme izin verme eğilimindedir. Bu durum birleşik ve sınırları olamayan bir Avrupa dışında hiçbir tarihsel hafızaya sahip olmayan çağdaş Avrupalıların varlığıyla açıklansa da AB öncesini tecrübe eden nesil için hazmedilmesi ve kabul edilmesi çok zor bir durum haline gelmiştir (Nardini ve Dempsey, 2017).

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Brexit krizi de bir istisna teşkil etmemektedir. Örneğin, Brexit güvenlik konusunda AB'den daha fazla uzaklaşmayı gerektirmediği halde Birleşik Krallık, ilişkileri güçlendiren resmi yapılar yerine, geçici AB toplantılarında ısrar ederek ortak güvenlik bağları zayıflatmıştır (Shrimpsley, 2022). Bu bağlamda, AB ekonomik, siyasi ve toplumsal bütünleşme sürecinin sergilediği zaman ve hız farklılıkları, barış için istikrarsız zeminler yaratmakta ve özellikle yaşam tarzları üzerinde derin sonuçları olduğu zaman, toplumsal açıdan entegrasyonu kabul etme konusunda önemli gerilimlere yol açmaktadır (Larant, 2005).

3.3. Genel Değerlendirme; Aksiyom 3

Bu tespitler, müdahil ülkeler arasında köklü bir misafirperverlik olmadan karşılıklı ekonomik bağımlılığın barışı koruyamayacağı tezini desteklemektedir. Aynı şekilde, Wendt (2003)'in mikro düzeydeki süreçlerin ne deterministik ne de doğrusal olmadığı, kalkınmaya giden birçok yolun var olduğu ve hergüzergâh boyunca insan faktörünün hayati öneme sahip olduğu argümanını doğrular niteliktedir. Habermasyan (2011; aktaran Haygood, 2015) perspektifinden bakıldığında, yalnızca kolektif bir Avrupa kimliğinin sağlanması ve güçlendirilmesi AB'nin bu zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olabilir. Öte yandan, literatürün önde gelen diğer isimleri Avrupa'nın küresel jeo-politika alanında gösterdiği tepkilerin Avrupalıları "öteki"ne karşı korumanın "gerçekçi" gerekliliği adına ulusal söyleme dönüşle sonuçlandığını vurgulamaktadır. Garcia (2013; aktaran Nardini ve Dempsey, 2017) Avrupa'nın dış (yani Amerikan) müdahalesiyle mümkün kılınan Kantçı barış durumunun, yumuşak güç olarak nitelendirilebilecek bir güçten uluslararası ekonomik düzendeki konumunu korumaya çalışan çok daha gerçekçi bir güce dönüştüğünü belirtmektedir.

Bu husus, yakın zamana kadar Amerika'nın Avrupalılar için yukarıda ifade edilen Kantçı paradoksu dışarıdan güvenlik sağlayarak çözüp çözmediği sorusunu gündeme getirmektedir (Nardini ve Dempsey, 2017). Diğer bir deyişle, Amerika'nın birliklerini rahatsız eden sorunlara çözüm üretmediği bir dünyada AB'nin ayakta kalıp kalamayacağı merak konusudur. Bu noktada, Ondarza ve Overhaus (2022) günümüzde Amerika'nın uzun vadeli ittifak taahhütlerinin soru işaretleriyle dolu olduğunun ve AB'nin güvenlik politikasında stratejik egemenliği kazanmak için gerekli becerileri geliştirmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

4. Ukrayna'daki Savaş

4.1. Hazırlıksız Yakalanan Avrupa

AB, içyapısındaki ekonomik ve siyasal sorunlara, meşruiyet ve kimlik tartışmalarına, yükselen ayrılıkçı seslere ve popülist politikalara olan artan desteğe ve 2014'ten itibaren hızla tırmanan Ukrayna krizine rağmen, kıtada bir daha savaş çıkmayacağına ilişkin inancını sürdürmeye devam etmiştir. Benzer bir şekilde, Birleşik Krallık, Brexit sonrasında gerçekleşen Güvenlik Politikası Revizyonunu, büyük çatışma koşulların var olmadığı varsayımına dayandırmıştır (Shrimpsley, 2022; Mason 2022; Mintel ve Ondarza, 2022; Ondarza ve Overhaus, 2022). Ukrayna'da uzun süre devam eden gerginliğin ardından gelen savaşın yarattığı şok, bu inancın ve güvenlik varsayımlarının en bariz göstergesidir.

İşgale ilk etapta verilen gecikmiş ve yetersiz yanıt bir yandan AB'nin uluslararası alandaki görelî güçsüzlüklerini ortaya koyarken, diğer yandan Brexit'in taraflar arasında yarattığı uzun yıllar sürecek derin güvensizliğin bir yansıması nitelendiğindedir. Biedermann (2022) bu noktada Brexit ve diğer böl-ve-yönet temelli proje ve politikaların, AB'yi otoriter rejimlerin tehdidiyle yüzleşmekte güçsüz bıraktığını ifade etmektedir. Mintel ve Ondarza (2022) ise Birleşik Krallığın üye ülkeler arasında oluşturmakta olduğu bir dizi yıllık ikili toplantının 27 AB üyesiyle düzenli diyalogun yerini alamayacağını ve AB'yi zayıflatacağının altını çizmektedir. Benzer şekilde savaş AB'nin otoriter siyasi uygulamalarla mücadelede, güvenlik ve enerji konularındaki zafiyetlerini göz önüne sererken, her alanda olduğu gibi bu alanlarda da dayanışma ve istikrarın otomatik olarak oluşmadığını göstermiştir (Bard ve Kochenow, 2022; Mintel ve Ondarza, 2022; Shrimpsley, 2022).

4.2. İkinci Şans Mı?

Aynı zamanda bu sıcak savaş, Fabbrini (2022)'nin de belirttiği gibi Avrupa entegrasyonunun getirileri olarak barış, özgürlük ve demokrasi alanı yaratmayı tekrar bütün üye devletlere ve dünya kamuoyuna hatırlatmıştır. Bard ve Kochenow (2022)'un deyimiyle "AB kurumlarının [Macaristan, Polonya ve Slovenya'daki]demokrasi ve hukukun üstünlüğünün çöküşüne yeterince duyarlı davranmadığı" bir dönemin akabinde gündeme gelen savaşa Avrupa halklarının verdiği tepki bu noktada kayda değerdir. Gerçekten de işgal sonrasında gündeme oturan insani krize verilen sivil tepki ve sınır ülkeleri vatandaşlarının gösterdiği şefkat ve dayanışma olağanüstü bir noktaya ulaşmıştır (Wunderlich, 2022). Aynı zamanda savaş, bir önceki bölümde işaret edilen Avrupa'yı'ötekine' karşı koruma gerekliliğine dayalı söylemi açıkça yeniden gündeme getirmiştir. Ondarza ve Overhaus (2022) "Avrupa'nın yeni çatışmacı güvenlik düzeninde...ABD'ye olan stratejik bağımlılığının artmasının" olası olduğunu ifade etmektedir.

Bu çerçevede, Ukrayna'daki savaş, bu noktaya kadar sıralanan sorunların AB'de yarattığı derin duygusal bölünmenin Kantçı Cennet'i 'camdan bir eve' çevirip çevirmediğini ortaya çıkaracak gibi görünmektedir. Savaş, ne yazık ki, Avrupa'nın birliğini ve kimliğini korumak için daha güçlü uluslara yönelmeye ne kadar bağımlı hale geldiğini ya da bağımsız olarak hareket etme gücünü doğal olarak test eden uluslararası bir güvenlik krizi yaratmıştır. AB savunma, güvenlik, bilgi teknolojileri ve enerji alanlarında stratejik özerkliğini geliştirmesinin planladığından çok daha önce gerektiğinin farkına varmıştır. Ondarza ve Overhaus (2022)'un deyişiyle "Avrupa'nın 'stratejik egemenliği arayışı' [sıcak savaşın Avrupa'ya dönmesiyle] yeni bir aciliyet kazanmıştır."Welfens (2022) de bu düşünceye katılmakta, Avrupa'da kalıcı bir barış düzenini acil olarak tesis etmek için 'özel siyasi ve ekonomik çabalar' gerekeceğini vurgulamaktadır. Birleşik Krallık ise kendi güvenliğinin ayrılmaz bir şekilde Avrupa'nınkiyle bağlantılı olduğunu kabul etmek durumunda kalmıştır (Shrimpsley, 2022). Mason (2022) orijinal haliyle Brexit'in öldüğünü ifade ederken, Ukrayna'daki savaşın Birleşik Krallığın savunma, enerji ve hatta ticaret alanlarında Avrupa'ya karşı tutumunu tamamen değiştireceğini vurgulamaktadır. Biedermann (2022) ise yapılacaklar listesindeki ilk şey olarak Batı ülkelerinde 'Brexit karşıtı' bir birliği teşvik etmeyi savunmaktadır. Benzer şekilde Bard ve Kochenow (2022) Ukrayna'daki savaş "uluslararası normları ve Avrupa değerlerini vurgulamak için ciddi bir uyum çağrısı" olarak nitelendirmektedir.

Sonuç

En başından beri, Avrupa'nın entegrasyonu, Kant'ın "ebedi barış" modeline dayandırılmış ve Avrupa'nın kendi kendini yok etmesine karşı olası tek alternatif olarak gösterilmiştir. Bugün ise AB, orijinal Avrupa projesinin kurucu liberal ilkelerine gerçek bir bağlılık gösterme testinden geçerken, ulusal kimlikleri içeren ayırt edici bir uluslar-üstü kimlik oluşturmadan ya da çok güçlü bir dış tehdit ile karşı karşıya kalmadan birlik düzeyinde derin bir bağlılık yaratmakta başarısız olacak gibi görünmektedir. Brexit tecrübesi Avrupa'da barışa inancı direk zedelemese de Avrupa Projesi'nin devamına olan kuşku arttırmış ve Avrupa'daki ayrılıkçı hareketlere güç kazandırmıştır.

Bu çerçevede, bu çalışma, ekonomik krizlerin Brexiti gündeme getiren olaylar zincirinin ana sebeplerinden biri olsa da tek suçlusu olmadığını Kantçı barış anlayışını yansıtan üç aksiyom üzerinden değerlendirerek ortaya koymaktadır. İlk olarak, çalışma Brexit'in üye ülkeler arasındaki güçlü karşılıklı ekonomik bağlara, yapışkan kurumlara ve güçlü düzenleyici çerçeveye rağmen, yukarıda ifade edilen türde bir parçalanmanın AB için nasıl bir gerçeklik

haline gelebileceğinin gerçek bir örneği olduğunun altını çizmektedir. Avrupa Projesi'nin başarısı için artık yalnızca ekonomik entegrasyonun (artan karşılıklı bağımlılığın) derinleşmesine ve genişlemesine ve yasa koyucu kurumlara (destekleyici kurumlar) güvenemeyeceği göstermektedir. Ekonomik entegrasyonun hayat kalitesine odaklı bir şekilde Avrupa'da refahı sağlamadaki önemi yadsınamaz olsa da kalıcı barışı bu temelin üstünde daha sağlam yükseltebilmek için Avrupa stratejik egemenliğin farklı boyutlarını birleştiren daha geniş bir entegrasyon perspektifi ihtiyacı duyduğunun altını çizmektedir. Bu perspektifin aynı zamanda güçlendirilmiş karar alma süreçleri ve işbirlikleri ile desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

İkinci olarak, Brexit oylamasının analizi, AB içindeki son derece gelişmiş ekonomik entegrasyona rağmen, siyasi ve toplumsal entegrasyonların hala sınırlı olduğunu açıkça göstermektedir. Bunun sebebi, ekonomik yakınsama ve gelişmenin barışa açtığı kapı ya da hazırladığı zeminin siyasi ve toplumsal açıdan desteklenmedikçe kalıcı olma şansını kaybetmesidir. Toplumun Kant'ın evrensel konukseverlik koşullarına uyması için, AB'nin küresel hoşgörü, barış, güvenlik ve kültürler-arası birlikteliği yakalaması için eğitim ve sosyal modellerini daha da geliştirmesi gerekmektedir. Kant'ın altını çizdiği gibi, yalnızca “kozmpolit konukseverlik hakkı”, “ticaret ruhuna” izin vererek karşılıklı ekonomik bağımlılığı barışın daha güçlü bir belirleyicisi yapabilecektir.

Üçüncü olarak, çalışma Brexit örneği üzerinden kalıcı barışı tesis etme yolunda ekonomik bütünleşme, siyasi bütünleşme ve toplumsal bütünleşmenin farklı hızlarda ve doğrusal olmayan bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Aynı zamanda, böyle bir süreçte, ekonomik entegrasyonun sağladığı zemini ve araçları zamanında ve koordineli bir şekilde konuşlandıracak siyasi irade ve toplumsal birlik, dayanışma ve yardımlaşmayı ayakta tutan değerlerin hayata geçirilememesinin, kalıcı barışın sağlanmasını güçleştirdiğini ve ayrılıkçı gerilimleri gündeme getirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Brexit, devam eden iş birliğinin ve “ebedi barışın” meşru siyasi entegrasyona dayalı kolektif kimlik oluşturmaya daha fazla vurgu yapması gerektiğini göstermektedir. Hem kimlik hem de meşruiyet konularının insan/ vatandaşa odaklı bir yaklaşımla ele alınması gerektiği açıktır. Üye ülkeler yeterince olgunluk gösterebilir ve popülist politikalar yerine uzun dönemli hedeflere odaklanabilirlerse, bu konular vatandaşlarının güvenliği açısından demokratik bir şekilde ele alınabilecektir.

Dördüncü ve son olarak, Brexit AB'nin demokratik kapitalizmin daha geniş krizlerden ve ilgili güvenlik endişelerinden muaf olmadığını ortaya koymaktadır. Ukrayna'daki savaş bu açıdan

derin bir sembolik öneme sahiptir ve Avrupa entegrasyon projesinin normatif temellerine ve değerlerine yönelik bir saldırıyı temsil etmektedir. Kısa bir süre öncesine kadar, Brexit'in ön plana çıkardığı ayrılıkçı hareketlerin parçalanmış bir Avrupa'ya mı yol açacağını yoksa daha sıkı bütünleşmiş AB için bir kalkınma faktörü mü olacağını zamanın göstereceğine inanılmaktaydı. Ancak Ukrayna'daki savaş, gündemin merkezine yerleştirdiği barış, güvenlik ve enerji risklerinin ne kadar gerçek olduğunu hatırlatması sebebiyle, Brexit'in güçlendirdiği ayrılıkçı söylemleri tersine çevirecek bir akımlayarak Avrupa Projesi'nde daha güçlü entegrasyon dalgası yaratabilecek bir potansiyele sahip görünmektedir. Bu açıdan Brexit'i gündeme getiren sorunlar ve Ukrayna'daki savaşın birlikte değerlendirilmesi, AB'nin geleceğini şekillendirmede kritik bir kavşakta olduğunu göstermektedir. Ayrıca, AB'nin göç, güvenlik ve enerji le ilgili sorunları nasıl ele aldığı hem üye ülkeler hem de bu süreçteki aktörler olarak üye ülke vatandaşları açısından, gelişim sürecinin nerede olduğu hakkında çok şey ifade edecektir.

Kaynakça

- Arnorsson, AgustandZoega, Glyfi (2016), "On theCauses of Brexit", CESinfoWorkingPapers, No: 6056, 2016
- Barbieri, Katherine (1996), "EconomicInterdependence: A Path to Peace or a Source ofInternational Conflict? ", Journal of PeaceResearch, Vol. 33: 1, pp. 29-49.
- Bard, PetraandKochenow, D.V. (2022), "War as a pretext to wave the rule of law goodbye? The case for an EU constitutional awakening", European Journal of Law, Forthcoming
- Beitz, Charles R. (1999), "PoliticalTheoryand International Relations", Princeton, N.J, PrincetonUniversityPress
- Borsi, MihalyTamasandMetiu, Nobert (2015), "The evolution of economic convergence in the European Union", Empirical Economics, March 2015, Vol. 48: 2, pp. 657-681
- Biedermann, Ferry (2022), "A New ColdWar, But HopefullyDifferent", Birmingham City University, 24 February 2022, (Çevrimiçi)<https://centreforbrexitstudiesblog.wordpress.com/>, 17 May 2022
- Cohn, Theodore H. (2012), "Global PoliticalEconomy", 6th Edition, Boston, PearsonEducation
- Cornelissen, Lars (2022), "Elements of neo-liberal Euroscepticism: how neolilberal intellectuals came to support Brexit", British Politics, Vol.17, pp. 44-61

- Dorling, Danny (2016), “Brexit: the decision of a divided country”, The BJM, Vol: 354, pp.3697-3698
- Doyle, Michael W. (1986), “Liberalism & World Politics”, The American Political Science Review, Vol. 80: 4, pp. 1151-1169
- European Commission (2021), “Cohesion in Europe towards 2050”, Publication Office of European Union, Luxemburg
- Eurostat (2017), “Share of Member States in EU GDP”, European Commission, 10 April 2017, (Çevrimiçi) <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20170410-1>, 26 November 2017
- Fabbrini, Federico (2022), “The War in Ukraine and the Future of European Union” DCU Brexit Institute, 28 February 2022, (Çevrimiçi) <https://dcubrexitinstitute.eu/2022/02/war-in-ukraine-future-european-union/>, 15 March 2022
- Fondation Robert Schuman (2011), “Declaration of 9th May 1950 delivered by Robert Schuman”, 10 May 2011, (Çevrimiçi) <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf>, Fondation Robert Schuman, European Issue, No. 204, 15 March 2022
- Gartzke, Erik, Li, Quan and Boehmer, Charles (2001), “Investing in the Peace: Economic Interdependence and International Conflict”, International Organization, V. 55, pp.391-438
- Gülboy, Burak S. (2017), “Kant’ın Ebedi Barış ve Küreselleşme Öngörüsü”, Globalization as a Source of Conflict or Cooperation Congress, 13-15 Mayıs, Girne Amerikan Üniversitesi
- Gürkaynak, Muharrem ve Yalçın, Serhan (2009), “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası İlişkiler, Vol. 6: 23, pp.73-92
- Hadjimichalis, Costis (2021), “Uncertain future for the post-Brexit, post-COVID-19 European Union”, European Urban and Regional Studies, Vol. 28: 1, pp. 8-13
- Haygood, Lisa (2015), “Kantian Paradise or International Impotence: The Imperatives of Structuring Shared Sovereignty within the European Union”, Honors Seminar B, March 2015, (çevrimiçi) http://www.academia.edu/13928145/Kantian_Paradise_or_International_Impotence_The_Imperatives_of_Structuring_Shared_Sovereignty_Within_the_European_Union, 17 December 2022

HM Treasury (2016), “HM Treasury Analysis: the immediate economic impact of leaving the EU”, Open Government Licence, May 2016, (Çevrimiçi), <https://www.gov.uk/government/publications/hm-treasury-analysis-the-immediate-economic-impact-of-leaving-the-eu>, 15 February 2022

Huang, Sterling and David Throsby (2011), “Economic, Political and Social Determinants of Peace”, *The Economics of Peace and Security Journal*, Vol. 6:2, pp. 4-11

Jones, Kelemen and Meunier (2021), “Failing Forward? Crisis and Patterns of European Integration”, *Journal of European Public Policy*, V. 28: 10, pp. 1519-1536

Kant, Immanuel (1795), “Perpetual Peace and Other Essays on Politics, History, and Morals”, Trans. by Ted Humphrey, 4th Edition, USA, 1992, Hackett Publishing Company, Inc.

Larant, Fabrice (2005), “Presenting the Past: Political Narratives of European History and Justification of EU Integration”, *German Law Journal*, Vol. 6: 2, pp. 273-290

Levy, Jack S. (2003), “Economic Interdependence, Opportunity Cost, and Peace”, in Mansfield, E. D. and Pollins, B. M. (Eds.) *Economic Interdependence and International Conflict: New Perspectives and Enduring Debate*, Ann Arbor, University of Michigan Press, pp. 127-147

Mason, Paul (2022), “The Ukraine war has invalidated Brexit: We can’t do sanctions, defence or energy without Europe”, *The New Statesman*, 10 March 2022, (Çevrimiçi) <https://www.newstatesman.com/comment/2022/03/the-ukraine-war-has-invalidated-brexit>, 10 April 2022

McCann, Philip and Ortega-Argiles, Raquel (2021), “The UK ‘geography of discontent’: narratives, Brexit and inter-regional ‘levelling up’”, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2021, Vol. 14, pp. 545–564

Mintel, Julina and von Ondarza, Nicolai (2022), “The Bilateralisation of British Foreign Policy: Status and consequences for Germany and the EU after one year of Brexit”, *SWP Comment*, No. 14/2022, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin

Morelli, Massimo and Sonno, Tommaso (2017), “On Economic Interdependence and War”, *Journal of Economic Literature*, Vol. 55: 3, pp. 1084 - 1097

Morgan, Jamie (2017), “Brexit: Be careful what you wish for?”, *Globalizations*, Vol. 14:1, pp. 118-126

- Mousseau, Michael et.al. (2003), “How the Wealth of Nations Condition the Liberal Peace”, *European Journal of International Relations*, Vol.9: 2, pp. 277-324
- Nardini, Alia and Mary J. Dempsey (2017), “Identity in Today’s Europe: A New Geopolitical Strategy”, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 13:3, 1337-1347
- Nye, Jr, Joseph S. and Robert O. Keohane (1971). “Transnational Relations and World Politics: An Introduction”, *International Organization*, V. 25: 3, 1971, pp.329-349
- Von Ondarza, Nicolai, Marco (2022), “Rethinking strategic sovereignty: Narratives and priorities for Europe after Russia’s attack on Ukraine”, *SWP Comment*, No. 31/2022, *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)*, Berlin
- Patomaki, Heikki (2017), “Will the EU Disintegrate? What does the likely possibility of disintegration tell about the future of the world?”, *Globalisations*, Vol. 14:1, pp. 168-177
- Priban, Jiri (2009), “The Juridification of European Identity, its limitations and the search of EU Democratic Politics”, *Constellations*, Vol. 16:1, pp. 44-58
- Rosamond, Ben (2016), “Brexit and the Problem of European Disintegration”, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 12: 4, pp. 864-871
- Rosecrance, Richard (1986), “Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World”, *Basic Books*, New York
- Scharpf, Fritz W. (2009), “The asymmetry of European Integration, or why the EU cannot be a “social market economy”, *Socio-Economic Review*, Vol.8, pp. 211-250
- Shrimsley, Robert (2022), “Ukraine marks an end to Brexit illusions”, *Financial Times*, 2 March 2022, (Çevrimiçi) <https://www.ft.com/content/76614c19-65a3-4fb5-8f40-c7951ba2ef68>, 15 March 2022
- Taylor, Graham (2017), “Understanding Brexit: Why Britain Voted to Leave the European Union”, *Emerald Publishing Limited*, Bingley
- Treaty Establishing the European Coal and Steel Community (1951), Paris, 18 April 1951, (Çevrimiçi) www.cvce.eu, 15 March 2022
- Welfens, Paul J.J. (2022), “Russia’s attack on Ukraine: Economic Challenges, Embargo Issues & a New World Order”, *European Institute for International Economic Relations, EIIW Discussion Paper 312*, Wuppertal, Germany

Wendt, Alexander (2003), “Why a World State is Inevitable?”, *European Journal of International Relations*, Vol. 9:4, pp. 491-542

Wolff, Sarah and Piquet, Agathe (2022), “Post-Brexit Europeanization: re-thinking the continuum of British policies, polity, and political trajectories”, *Comparative European Politics*, 22 March 2022

Wunderlich, Uwe (2022), “Russia’s Invasion of Ukraine: A Turning Point for European Integration”, LSE Blogs, 5 April 2022, (Çevrimiçi) <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2022/04/05/russias-invasion-of-ukraine-a-turning-point-for-european-integration/>, 10 April 2022

Yanık, Lerna K. (2015), “Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 46, s. 35-55

Yeşilçayır, Celal (2019), “Kant’ın Ebedi Barış Teorisinin Özgünlüğü”, *Mavi Atlas*, Vol. 7: 2, pp. 108-120